

MOSONINÉ FRIED JUDIT: AZ INNOVÁCIÓ NÉVTELEN HÁTORSZÁGA

A külföldi működőtőke multiplikátor hatása

(MTA Kutatás- és Szervezet-Elemző Intézet, Budapest, 1997. p. 163)

DÖRY TIBOR

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) gondozásában jelent meg a fenti címmel az a tanulmánykötet, amely a külföldi befektetések szerepével, hatásával foglalkozik. Az utóbbi néhány évben élénken foglalkoztatja a gazdaságkutatókat, hogy az országba áramlott jelentős mennyiségű (közel 18 milliárd dollár értékű) külföldi tőke milyen hatást gyakorol a magyar gazdaságra, annak fejlődésére. Különös hangsúlyt érdemel azonban az is, hogy az itt letelepedett vállalkozások, milyen mértékben hasznosítják a magyar szakemberek, kiemelten a kutatók, fejlesztők tudását. Ezekre a kérdésekre vonatkozólag eddig csak egyes vállalatok tapasztalatain alapuló találgatások láttak napvilágot, s a szerző éppen arra tett kísérletet, hogy empirikus vizsgálatok, interjúk segítségével bizonyítékokra támaszkodó eredményekkel tudjon szolgálni.

A kutatást két nagyobb szakaszra bontották: először a külföldi tőke makrogazdasági és innovációs hatásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatokkal foglalkoztak, majd a második részben kérdőíves felmérések és a nagyobb vállalatok, kutatóintézetek vezetőivel készített interjúk eredményeit mutatták be. Jelen recenzió természetesen nem térhet ki minden megállapítás, tapasztalat ismertetésére, inkább csak utalásszerűen jelzi a fontosabb eredményeket.

A *külföldi működőtőke makrogazdasági és innovációs hatásának* elemzése meglehetősen új területnek számít, hiszen Magyarországon csak az elmúlt 3-4 évben születtek ilyen témájú írások. A hazai kutatók leginkább a privatizált vállalatok megváltozott helyzetével foglalkoztak, és inkább csak esettanulmányok során tértek ki arra a kérdésre, hogy mit jelent a külföldi tőke megjelenése olyan vállalatoknál, amelyeknél korábban jelentős műszaki fejlesztési tevékenység folyt.

Az első szakasz a külföldi tőkeáramlás hatás-elméleteinek ismertetésével (*"délkelet-ázsai-modell", "afrikai-modell" és a "latin-amerikai-modell"*), majd a külföldi tőkebefektetések motivációs tényezőinek elemzésével, ill. a legnagyobb magyarországi beruházók (GE, GM, AUDI, stb.) bemutatásával indul. Megállapítja, hogy "... a fejlett országokból érkező tőkeexportot sokféle tényező motiválja a befektetők részéről. A leggyakrabban említettek a következők:

- piacszerzés,
- alacsony bérköltség,
- az állami tulajdon olcsó felvásárlásnak lehetősége,
- jelentős adó- és vámkedvezmények,
- a szigorú környezetvédelmi követelmények hiánya,
- kedvező keresleti szint bizonyos szolgáltatások és új termékek iránt,
- az egyes valuták alulértékelttsége, árfolyamnyereség elérhetősége."

Amint az a fenti befektetési szempontok áttekintéséből is kiderül, a szellemi potenciál hasznosítása nem szerepel a motivációs tényezők között. Az országban lezajlott magánosítás, a megletelepedett vállalkozások fejlesztése azonban új megvilágításba helyezheti ezt a szempontot is, hiszen "... a külföldi működőtöke hatása makrogazdasági szempontból nem mindig, nem közvetlenül és nem azonnal mutatható ki. A tőkebeáramlás hatása - a másodlagos hatás egy része - kimutatható olyan empirikus vizsgálatokon keresztül is, amelyek a vállalatok egymás közötti kapcsolatairól és azok változásáról adnak képet."

A nagy- és kisvállalkozások együttműködésének formáját és erősségét leginkább a tartalom határozza meg, amely szerint négy alapvető típust különböztethető meg:

1. viszonylag laza termelési kapcsolat,
2. szoros termelési kapcsolat,
3. stratégiai partneri viszony,
4. szolgáltató funkció alapján kialakuló együttműködés.

Az 1990 utáni beszállítói kapcsolatok alakulásáról a szerző azt a következtetést vonja le, hogy *műszaki szempontból majdnem jelentéktelen a magyar és a külföldi vállalatok közötti kapcsolatrendszer* sőt, még a korábban jól működő belföldi együttműködések is megszakadtak a külföldi tulajdonosok megjelenésével. Felhívja a figyelmet azonban arra, hogy nagyon fontos a multik másodlagos hatása, ami különböző formákban ölthet testet:

- a külföldi leányvállalat beszállítóira és termékeinek fogyasztóira gyakorolt hatás,
- a helyi versenytársakra gyakorolt hatás,
- a többi munkaadóra, a munkaerő fluktuációjára gyakorolt hatás.

A tanulmányban bemutatott svéd vizsgálat szerint akkor kerül sor külföldi K+F bázis létesítésére, felvásárlására, ha az *a helyi termelést segíti*, illetve olyan pluszt tud nyújtani a helyi K+F részleg, amivel *hozzájárulhat a multinacionális vállalat versenyképességének növeléséhez, legalább is profitja növekedéséhez*. Egy másik idézett vizsgálat spanyol tapasztalatok alapján azt a következtetést vonja le, hogy a leányvállalatok maguk is végeznek fejlesztést, elsősorban termékfejlesztést. Igaz ugyan, hogy a saját fejlesztések számánál nagyobb az import aránya, de nem annyival, amennyivel a K+F koncentrációjáról szóló elméletek alapján várható lenne. Ugyanakkor megállapítható, hogy a *multinacionális vállalatok zárt egységet alkotnak*: sokkal kevesebb technológiát, tudást szereznek be akár belföldi, akár külföldi cégektől, mint vállalatcsoporton belülről.

Az eddig rendkívül vegyes hazai tapasztalatok, az innovációs folyamatokról szóló vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy csak részterületeken indult meg a fejlődés, a szerző azonban azt a *hipotézist* fogalmazza meg, hogy "... a K+F szektor fejlődésének egyik lehetőségét éppen a külföldi tőkebefektetések növekedése teremtheti meg."

A tanulmány *második része* a vállalati megkérdezések, interjúk eredményeit tárgyalja. Ennek során a következő következtetéseket vonja le a szerző:

- A feltételezésekhez képest sokkal innovatívabbak a hazai tulajdonban lévő, műszaki fejlesztéssel is foglalkozó vállalkozások.
- A külföldi tulajdonban lévő vállalatok - a megfigyelhető kapcsolódási pontok ellenére is sokkal inkább a nemzetközi, mintsem a hazai innovációs rendszer részét képezik.
- A külföldi társaságok gazdasági szerepe sokkal erősebb, mint az innovációs folyamatokat erősítő szerepük.
- A hazai és a külföldi szervezetek közötti kapcsolatok inkább eladó-vevői jellegűek, valódi partneri kapcsolatot csak ritkán takarnak.
- A potenciális innovációs partnerek többségét felvásárolták a külföldi cégek, a versenyképes K+F műhelyek külföldi tulajdonba kerültek.
- A kisebb külföldi cégek több lehetőséget biztosítanak a hazai K+F irányok és ambíciók megőrzésére.
- Idő kell ahhoz, hogy a külföldiek megismerkedhessenek a magyar lehetőségekkel.
- A magyar vállalkozásoknak közös K+F-re kevés, beszállításra egyre több lehetősége adódik.
- A beszállítás akkor is nagy lehetőség, ha hazai cég (pl. RÁBA, IKARUS) a megrendelő.
- A vállalkozáson kívüli multiplikátor hatás sokkal erősebb, mint amit egy leányvállalaton belül fejt ki az új tulajdonos.

A tanulmány szerzőjének véleménye szerint "minél több a külföldi szereplő a gazdaságban, annál nyilvánvalóbb, hogy:

- A külföldi működőtőke jelenléte mobilizálja a meglévő erőforrásokat: felgyorsítja az önfejlődést.
- Versenyre, versengésre ösztönöz: kihívást jelent.
- Segíti a nemzetközi integrációt.

Azonban ezzel egyidejűleg:

- A megtermelt jövedelem jelentős részét kivonja az adott gazdaságból.
- Nagyon erősen és kizárólag a saját érdekei szerint szelektál.
- Gyengíti a belső integrációt."

A külföldi tőke gazdasági és politikai szerepe a tanulmány végkicsengése szerint inkább kedvező, mint kedvezőtlen. Sőt, a beszállítói és főként az egyetemekkel kötött szerződéses kapcsolatok révén, spontán módon megy végbe az innovációs együttműködések megerősödése. Ehhez azonban *meg kell erősíteni a hazai gazdasági és intézményi bázisok innovációs képességét*, az oktatástól a fejlesztési eredmények piaci bevezetésén keresztül a beruházásokig, ami a hazai gazdaság- és technológiapolitika feladata. Kívánatos továbbá, hogy a megtelepedett vállalkozások a jelenleginél *jobban megismerjék és hasznosítsák* az egyetemek és a kutatóintézetek fejlesztési és kutatási eredményeit.